

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента

Лариси Миколаївни Удовиченко

на дисертацію Олени Миколаївни Чайки

«Розвиток творчої самостійності студентів

у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук (доктора філософії) зі спеціальності

13.00.02 – теорія і методика навчання (зарубіжна література)

Актуальність теми дослідження. Упродовж останніх десятиліть проблеми методичної підготовки майбутніх вчителів зарубіжної літератури перебувають у колі пильної уваги не тільки науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищої і середньої школи, але і всієї громадськості, яка активно залучилася до розробки нової освітньої стратегії в Україні.

Сучасне суспільство потребує нових вчителів - творчих, незалежних, мобільних, конкурентоздатних, всебічно розвинених, з високим рівнем культури, які вірять у свої сили і здатні допомогти та підтримати дитину, стимулювати розвиток її творчих потенцій і підготувати до прийдешнього динамічного життя. Саме вчитель, у розумінні сучасного суспільства, має допомогти молодій людині стати самостійною і творчою особистістю. Відповідно, назріла потреба цілісного осмислення процесу розвитку творчої самостійності майбутніх вчителів-словесників як необхідної складової їх педагогічної компетентності.

Як справедливо стверджує Олена Миколаївна Чайка, більшість наукових досліджень учених-методистів присвячена розробці продуктивних шляхів, методів і прийомів розвитку творчих здібностей учнів середньої школи у процесі навчання літератури. Лише окремих аспектів творчого становлення майбутніх учителів-словесників торкалися і торкаються у своїх працях вчені Т. Бугайко, Л. Бутенко, В. Гриневич, Г. Кузнецова, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, О. Семенов та ін. Що ж до терміну «творча самостійність»,

то він досі залишається маловживаним у фаховій літературі. Проте власне творча самостійність майбутніх учителів зарубіжної літератури, наголошує дисертантка, є умовою ефективної інтелектуально-творчої діяльності, креативності, здатності до самоорганізації, саморозвитку і самовиховання, що й передбачено сучасними законодавчими та нормативними документами в галузі вищої і середньої освіти.

Таким чином, дисертація Олени Миколаївни Чайки – своєчасна праця, необхідна для системного осмислення поняття «творча самостійність» і розробки методики розвитку цієї якості у майбутніх вчителів-словесників.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дослідження Олени Миколаївни актуальне за проблематикою і вписується в загальний процес модернізації фахової підготовки у вищій школі та дозволяє оновити концептуальні засади, зміст, форми і методи спеціальної підготовки учителів-словесників. Дисертаційна робота пов'язана з вимогами основних державних програмних документів у галузі освіти, а також виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри української мови, літератури та методики навчання з проблеми «Лінгвістичний і методичний компоненти у структурі фахової підготовки» у межах комплексної теми «Розроблення системи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій» Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (державний реєстраційний номер 0115U000181).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

У вступі дисертантка дотримується всіх нормативних вимог та переконливо аргументує актуальність дослідження, формулює мету та завдання, новизну та практичне значення, презентує апробацію результатів. Мета і завдання наукової студії, незважаючи на їх очевидну складність, є чіткими і конкретними. об'єкт та предмет дисертації визначено й сформульовано точно.

Наукова новизна роботи зумовлена розглядом кола питань, які стосуються проблеми розвитку творчої самостійності особистості у процесі вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури, критеріїв, показників та рівнів сформованості творчої самостійності студентів-філологів у процесі їх методичної підготовки, розробки методологічних засад і методичної системи розвитку творчої самостійності.

Дослідниця запропонувала справді оригінальне бачення обраної теми. Воно дає змогу розкрити нові шляхи в організації ефективного навчання і професійного розвитку, удосконалити методичну підготовку, забезпечити міцний зв'язок між теоретичними знаннями та практичними вміннями майбутніх учителів-словесників.

У тексті й висновках дисертації та в авторефераті (які є ідентичними за змістом) визначено етапи виконання завдань та реалізації поставленої мети.

Авторка чітко вмотивовує логіку застосування інструментарію традиційних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких аналіз і синтез, герменевтичний, індуктивний методи, метод теоретичного моделювання, порівняльний та системно-структурний, діагностичні, обсерваторні, експериментальні методи та методи математичної статистики.

Дослідження Олени Миколаївни - концептуальне, інформативне, оригінальне, практично значуще. Воно переконливо доводить, що творча самостійність – одна з основних якостей майбутніх учителів зарубіжної літератури, яка забезпечуватиме критичність мислення, високу самостійність, оригінальність та продуктивність їх майбутньої професійної діяльності.

Висока наукова ерудиція авторки роботи яскраво виявляється вже в першому розділі «Теоретико-методологічні основи розвитку творчої самостійності студентів-філологів», де вивчено поняття «творча самостійність» у вітчизняній і зарубіжній філософії, проаналізовано психологічні аспекти розвитку творчої самостійності студентів, визначено стан проблеми в педагогічній науці і його роль у методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника.

Аналізуючи поняття «творча самостійність» у вітчизняній і зарубіжній філософії, Олена Миколаївна аргументовано доводить, що феномен творчості не на кожному етапі розвитку культури визнавався важливим. Повною мірою творча самостійність може реалізовуватися лише в демократичній країні, якою прагне стати сучасна Україна.

Опрацювавши велику кількість джерел, дисертантка висвітлила психологічні аспекти розвитку творчої самостійності студентів, а саме: психолого-педагогічні особливості молодих людей періоду зрілої юності та початку ранньої дорослості (Б. Ананьєв, Д. Ельконін, А. Маслоу, І. Мостова, Р. Павелків, Ф. Райс, А. Реан, О. Скрипченко, Л. Фридман та ін.), психологічні ознаки творчості (К. Абульханова-Славська, Д. Богоявленська, Л. Виготський, А. Леонтьєв, В. Рибалка, В. Роменець та ін.), дефініцію «творча особистість» (Л. Виготський, П. Горностай, А. Леонтьєв, Я. Пономарьов, В. Роменець та ін.), теорію розвивального навчання (П. Блонський, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Л. Фридман, Л. Попов та ін.), роль пізнавальних інтересів у навчанні (Г. Балл, П. Богословський, Г. Костюк та ін.), сутність творчої активності (В. Богословський, Д. Богоявленська, Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Г. Костюк та ін.).

Досліджуючи стан проблеми в педагогічній науці (розділ 1.3), Олена Миколаївна логічно пов'язує ідеї формування творчої самостійності у навчанні з теоріями розвитку пізнавальної активності, творчості, самостійності та проблемності з особистісним, діяльнісним та компетентнісним підходами до організації навчального процесу у вузі. Це є обов'язковою умовою розробки творчо-розвивальних педагогічних технологій, які сприятимуть активному поступу майбутніх вчителів-словесників в опануванні професії, високої результативності їх діяльності.

Визначаючи поняття «творча самостійність» (розділ 1.4.), дослідниця детально розкриває його специфіку в рисунку 1.1. та мотивовано визначає комплекс умінь, які забезпечуватимуть високий особистісний професійний результат (рис. 1.2.).

У другому розділі «Науково-методичний досвід і практика розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури» розлого й достовірно розкрито підходи до розвитку творчої самостійності особистості в методичній науці, проаналізовано сучасний стан досліджуваної проблеми в процесі методичної підготовки студентів-філологів, простежено використання поняття «творча самостійність» у навчально-методичному забезпеченні курсу методики викладання зарубіжної літератури, висвітлено подання обраної проблеми в наукових та навчально-методичних виданнях з предмета, описано практичний досвід розвитку творчої самостійності студентів-філологів під час методичної підготовки до роботи в школі.

Авторка аргументовано й фахово доводить, що розвиток творчої самостійності має бути тісно пов'язаний з розкриттям проблем творчості, особливостей творчої самостійної діяльності, розвитком креативної особистості та формуванням творчих здібностей суб'єкта пізнавальної діяльності (розділ 2.1.) Підстава для таких висновків – детальний аналіз розвитку наукових поглядів на різних етапах становлення методичної науки:

- кінець XIX ст. – початок XX ст. (с. 69-70);
- 30-50-ті роки XX ст. (с. 70-72);
- 60-80-ті роки XX ст. (с. 72-78);
- 90-ті роки XX ст. – початок XXI ст. (с. 78-89).

Аналіз сучасного стану проблеми в практиці вищих навчальних закладів (розділ 2.2.) переконує, що ідея розвитку творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника є однією з пріоритетних у процесі навчання методики викладання зарубіжної літератури. Разом із тим, отримані результати дозволяють стверджувати спорадичний характер роботи у цьому напрямку та необхідність створити науково-обґрунтовану систему формування творчої самостійності студентів.

Вивчення вузівської практики та набутий авторкою дослідження викладацький досвід дозволили визначити вміння, критерії та рівні розвитку творчої самостійності студентів.

Вдало організовано констатувальний експеримент (аналіз навчально-

методичного забезпечення університетського курсу методики викладання зарубіжної літератури, психолого-педагогічні спостереження, індивідуальні бесіди з викладачами та студентами, анкетування, вивчення студентських творчих робіт).

На нашу думку, цей розділ свідчить про глибоку наукову культуру дисертантки.

У третьому розділі «Експериментальна система розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури» запропоновано методичну систему розвитку творчої самостійності студентів-філологів, описано її впровадження в навчальний процес, подано матеріали лекцій, лабораторно-практичного курсу, розкрито особливості самостійної роботи студентів-філологів у процесі методичної підготовки до роботи в школі, охарактеризовано результати дослідно-експериментального навчання.

Високої оцінки заслуговує всебічна обґрунтованість запропонованої методичної системи. Вона являє собою цілісне, динамічне, поліструктурне утворення, яке включає такі компоненти: провідна ідея, стрижневі проблеми, принципи, функції, складові творчої самостійності, етапи реалізації, методи, прийоми, види навчальної діяльності студентів, прогнозований результат (с. 123-138).

Дуже важливо, що дисертантка так організовує роботу методичної системи, що розвиток творчої самостійності студентів-філологів відбувається упродовж всієї теоретико-практичної підготовки в курсі методики викладання зарубіжної літератури. В організації лекцій авторка акцентує увагу на використанні інтерактивних стратегій, спрямованих на досягнення найскладніших проблем методичної науки і шкільної практики. На лабораторно-практичних заняттях органічно поєднуються методи, прийоми, види і форми навчальної діяльності, передбачено систематичне виконання проблемних завдань і створенням проблемних ситуацій, залучення студентів до моделювання уроку зарубіжної літератури з подальшим його колективним

аналізом. Належну увагу приділено й самостійній роботі студентів як важливому фактору творчого саморозвитку майбутніх словесників.

Олена Миколаївна змінює традиційну послідовність проведення аудиторних занять з дисципліни «Методика викладання зарубіжної літератури» і, натомість, пропонує таку: лекція → лабораторне заняття → практичне заняття, мотивуючи це необхідністю поглиблювати й уточнювати попередньо набуті знання на лабораторних заняттях, а відпрацьовувати вміння та навички застосування методів, прийомів, видів навчальної діяльності тощо на практичних заняттях. Зауважимо, що така організація навчального процесу повною мірою відповідає широко пропагованому сьогодні діяльнісному підходу.

Розроблена система охоплює всі основні теми курсу, а її впровадження має три етапи: підготовчий, основний, підсумковий.

Цікавими є зміст та форми організації експериментальних занять, у яких реалізовано нетрадиційний підхід до розвитку творчої самостійності студентів.

Результати наукового дослідження унаочнено в численних рисунках, таблицях і схемах, що позитивно позначається на сприйнятті поданого матеріалу.

Аналіз творчої самостійності студентів-філологів за розробленими критеріями і показниками доводить високу продуктивність запропонованої методична системи. Результати формувального експерименту переконливі й доказові. Це дає цілковите право рекомендувати розроблену методичну систему викладачам для впровадження у вузівський навчальний процес.

Проведене дослідження може стати етапним у розробці курсу «Методика викладання зарубіжної літератури» для подальшої реалізації міжпредметних, міждисциплінарних та міжмистецьких зв'язків. Практичні результати дослідження можуть бути втілені у програмі курсу «Методика вивчення літературознавчих дисциплін у ВНЗ», у розробці структурно-функціональної моделі сучасних підручників і навчально-методичних посібників.

Основні положення дисертації вичерпно відображені в наукових публікаціях.

У цілому дослідження Олени Миколаївни Чайки, без сумніву, оригінальне і самостійне.

Основні наші зауваження, які можна розцінювати і як побажання для подальшої роботи, наступні.

1. Одна із змістових ліній літературної компоненти «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» - компаративна і покликана забезпечувати встановлення зв'язків між українською та зарубіжними літературами, увиразнення особливостей української культури й літератури на тлі світової тощо. Як правило, такі завдання досить складні для студентів, які здобувають спеціальність вчителя зарубіжної літератури, не вивчаючи історію українського мистецтва слова. Тому варто було б у методичній системі врахувати розвиток творчої самостійності студентів упродовж вивчення компаративних тем: «Українські письменники-фантасти, їхні твори для дітей» (6 клас), «Українські письменники – майстри детективного жанру» (7 кл.), «Звернення українських письменників до образів, сюжетів, мотивів Біблії, Корану» (8 клас), «Бароко в Україні» (8 клас), «Жанрово-стильові тенденції в українській та зарубіжних літературах на етапах літературного процесу» (9 клас) тощо.

2. Доцільним було б урахувати у теоретичній частині роботи важливі новітні праці з методики викладання у вищій школі В. Каплінського (2015 р.) та В. Нагаєва (2007 р.), у яких лаконічно й системно викладено наукові засади сучасної методики вищої школи.

3. Варто було б уточнити тонку різницю між поняттями «самостійна робота» та «індивідуальна робота», оскільки один із відповідних типів занять (а саме індивідуальні заняття) сьогодні скасований у більшості навчальних закладів.

На тлі загального високого наукового рівня дисертації вищеперераховане не впливає на принципово позитивну оцінку роботи.

Дисертація становить самостійне завершене дослідження. Оригінальні теоретичні розробки і практичні рекомендації всебічно обґрунтовані і є

підтвердженням високої фахової підготовленості і творчого володіння технологіями методичної науки.

Дисертація, автореферат і публікації відповідають вимогам п.п. 9-10, 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656), а її авторка, Олена Миколаївна Чайка, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 13.00.02 - теорія і методика навчання (зарубіжна література).

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

української літератури і компаративістики

Інституту філології

Київського університету

імені Бориса Грінченка

Л.М. Удовиченко

